

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

P. mgr Jagody Janiny Nowakowicz, zatytułowanej *PRZEKONANIE O WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI A DOBROSTAN PSYCHOLOGICZNY MĘŻCZYŹN – ROLA ZGODNOŚCI Z JA MOTYWACJI CELÓW RODZINNYCH I ZAWODOWYCH*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Bogusławy Lachowskiej, prof. KUL; promotor pomocniczy: dr Rafał Bartczuk, Lublin 2023, ss. 167 /mps/.

Problematyka przekonania o własnej skuteczności i dobrostanu psychologicznego stanowi ważny i interesujący obszar analiz naukowych w kontekście współczesnej psychologii. Przekonanie o własnej skuteczności w istotnym stopniu decyduje o doświadczaniu przez człowieka szczęścia i satysfakcji związanej z realizowaniem wartości, celów i sensu życia, a więc kluczowych składowych dobrostanu psychologicznego. Ponadto uwzględnienie w powyższych zależnościach tematyki zgodności z Ja motywacji celów realizowanych w obszarze pracy i rodziny nadaje pracy p. mgr Jagody Nowakowicz wartościowy i oryginalny charakter. Zbadanie, opisanie i wyjaśnienie z psychologicznego punktu widzenia, prawidłowości odnoszących się do przekonania o własnej skuteczności, dobrostanu psychologicznego i zgodności z Ja motywacji celów realizowanych w obszarze pracy i rodziny, jest istotnym wkładem do wiedzy na temat doświadczania przez człowieka satysfakcji i samorealizacji życiowej.

1. Omówienie treści oraz struktury rozprawy

Tematyka podjętej dysertacji dotycząca określenia znaczenia psychologicznych czynników: przekonania o własnej skuteczności oraz zgodności z Ja motywacji celów realizowanych w obszarze pracy i w obszarze rodziny dla wyjaśnienia dobrostanu psychologicznego mężczyzn jawi się jako bardzo aktualna społecznie, psychologicznie ważna

oraz inspirująca dla aktualnych badań z zakresu psychologii. Rozprawa pani mgr Jagody Nowakowicz dobrze zatem wpisuje się w nurt badawczy polskiej psychologii rodziny. Zaproponowany tytuł dysertacji (*Przekonanie o własnej skuteczności a dobrostan psychologiczny mężczyzn – rola zgodności z ja motywacji celów rodzinnych i zawodowych*) klarownie wyraża główne treści i podjęty problem badawczy.

Rozprawa obejmuje dziewięć rozdziałów uzupełnionych Wstępem, Zakończeniem, Bibliografią, Spisem tabel i rysunków oraz Anekssem. Struktura pracy odpowiada modelowi prac empirycznych stosowanych w psychologii, gdyż umożliwia dogłębne i obiektywne zbadanie założonych związków na bazie analiz teoretycznych, przeprowadzeniu badań empirycznych i weryfikacji postawionych hipotez.

W rozdziale pierwszym Autorka dysertacji przedstawiła informacje teoretyczne dotyczące opisu ról rodzinnych i zawodowych mężczyzn będących w okresie wczesnej dorosłości. Odniosła się tutaj do głównych zadań rozwojowych pełnionych przez mężczyzn, ukazała ich istotne role rodzinne i zawodowe, a także krótko opisała funkcjonowanie mężczyzn w kontekście relacji społecznych. Treścią drugiego rozdziału był dobrostan psychologiczny – zaprezentowano psychologiczne koncepcje jakości życia, ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji dobrostanu psychologicznego autorstwa Carol Ryff, a także uwarunkowania dobrostanu psychologicznego. Autorka wskazała, że doświadczenia spełnienia i eudajmonistycznego szczęścia w dużej mierze zależą od prawidłowej realizacji sfery wartości, celów życiowych i relacji społecznych. W trzecim rozdziale omówiono cele i ich funkcje w życiu jednostki. Przedstawiono specyfikę celów realizowanych przez młodych dorosłych oraz zaprezentowano różne metody klasyfikacji celów wykorzystywane w dotychczasowych badaniach. Odniesiono się także do procesu realizacji celów w perspektywie dobrostanu jednostki. Czwarty rozdział dotyczył roli zgodności z Ja motywacji celów w wyjaśnianiu dobrostanu jednostki. Zaprezentowano różne ujęcia tematu motywacji, wraz ze szczegółowym omówieniem teorii autodeterminacji oraz obecnego w tej teorii modelu zgodności z Ja motywacji celu autorstwa K. Sheldona i T. Kassera. Piąty rozdział szczegółowo omówił temat przekonania o własnej skuteczności. W jego ramach streszczono koncepcje przekonania o własnej skuteczności oraz rolę, jaką pełni dla dobrostanu jednostki, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Rozdział ten zamknął część teoretyczną pracy.

Część empiryczną pracy rozpoczął rozdział szósty, w którym Autorka zaprezentowała problem pracy. Dotyczył on zbadania znaczenia psychologicznych czynników: przekonania o własnej skuteczności oraz zgodności z Ja motywacji celów realizowanych w obszarze pracy i

rodziny dla wyjaśnienia dobrostanu psychologicznego mężczyzn. Kontynuacją był rozdział siódmy omawiający metodę badań własnych. Scharakteryzowano tutaj grupę badanych osób, narzędzia pomiaru zmiennych, sposób przeprowadzenia badań oraz zastosowane analizy statystyczne. Rozdział ósmy ukazał wyniki analiz statystycznych uzyskanych danych, z uwzględnieniem analiz korelacyjnych, mediacyjnych i treści celów. Ostatni, dziewiąty rozdział poświęcony został dyskusji uzyskanych wyników, w ramach której zinterpretowano rezultaty w świetle dotychczasowej literatury przedmiotu.

2. Merytoryczna ocena dysertacji

Struktura rozprawy jest przejrzysta i logiczna, tytuły poszczególnych rozdziałów oraz podrozdziałów są prawidłowe, układ jest poprawny i kompetentnie ukazuje proces postępowania badawczego. Treści merytoryczne poszczególnych rozdziałów odpowiadają tytułom rozdziałów.

W ocenie treści teoretycznych pracy należy podkreślić ich wysoki poziom merytoryczny. Widoczne jest to już w pierwszych rozdziałach pracy, gdzie Autorka precyzyjnie i interesująco nakreśliła psychologiczną charakterystykę okresu wczesnej dorosłości oraz związane z nim zadania rozwojowe. Wskazała, że wczesna dorosłość wiąże się w istotnym stopniu z określonymi wyzwaniami, możliwościami i zadaniami, które są charakterystyczne dla tego etapu życia i które wymagają prawidłowej realizacji. Ważne są tutaj odniesienia do teorii Eriksona, Marcia i Levinsona (ss. 15–17), dzięki którym uzyskujemy teoretyczne uzasadnienie przeprowadzonych badań własnych. Trafne są także analizy funkcjonowania mężczyzn w rolach rodzinnych i zawodowych, szczególnie, że w ostatnich dekadach obserwujemy dynamiczne zmiany w tym zakresie.

W drugim rozdziale opisano problematykę dobrostanu psychologicznego, który „narodził się” z nurtu psychologii pozytywnej, dążącej do wyakcentowania zagadnień potencjału człowieka, dobrostanu psychicznego czy też roli pozytywnych emocji w życiu indywidualnym i społecznym. Autorka trafnie i merytorycznie, w oparciu o reprezentatywną literaturę przedmiotu, wskazała na hedonistyczne i eudajmonistyczne rozumienie dobrostanu (ss. 29–31). Jednak pewna wątpliwość nasuwa się odnośnie używania terminów „jakość życia” i „dobrostan”. Tytuł pierwszego podrozdziału brzmi „2.1. Psychologiczne koncepcje jakości życia” – w jego treści, oprócz początkowego opisu jakości życia, większą część stanowią zagadnienia dobrostanu. Biorąc pod uwagę, że jakość życia jest znacznie szerszym pojęciem niż dobrostan, wydaje się, że należało doprecyzować albo w/w tytuł (np. Psychologiczne koncepcje dobrostanu), albo strukturę tego podrozdziału. Niezwykle cenne są

natomiast wyniki przytoczonych badań nad uwarunkowaniami dobrostanu psychologicznego, które pozwalają stwierdzić szeroki zakres korelatów i czynników mających znaczenie dla jego wyjaśniania.

Inspirujące i merytorycznie wartościowe są treści rozdziałów czwartego i piątego, analizujące problematykę celów. Autorka omówiła najpierw pojęcie celów jako pożądaných przyszłych wydarzeń, które pobudzają jednostkę do podejmowania działań, a następnie opisała metodę Analizy Projektów Osobistych, na której bazuje jeden z głównych elementów badań własnych. W tym kontekście wartościowe są dokonane rozróżnienia na cele o charakterze interpersonalnym i intrapersonalnym, co znajduje odzwierciedlenie w badaniach własnych nad celami realizowanymi przez mężczyzn w ramach pracy i rodziny. Kontynuacją tych analiz są treści kolejnego rozdziału, czwartego, w ramach którego zaprezentowano rolę procesów motywacyjnych wyjaśniających realizację celów. Ukazane teorie autodeterminacji i model zgodności z Ja motywacji trafnie zarysowują jednostkę jako system zdolny do samoregulacji i integrowania swojego funkcjonowania, w konsekwencji czego, spójność tego systemu sprzyja dobrostanowi. W rozdziałach trzecim i czwartym można było jednak nieco szerzej ukazać specyfikę zależności między celami a dobrostanem na bazie aktualnych wyników badań, skoro zbadanie tych zależności stanowi jeden z głównych celów dysertacji. Pomimo tego, że Autorka prezentuje teoretyczne założenia Modelu zgodności z Ja motywacji celu (ss. 63–66), to nie przytacza zbyt wielu wyników badań pokazujących jak, np. realizacja celów interpersonalnych lub intrapersonalnych wiąże się z dobrostanem psychologicznym (można to było zrobić analogicznie jak w podrozdziale 5.2., prezentującym rolę przekonania o własnej skuteczności w wyjaśnianiu dobrostanu). Jest to tym istotne, że jednym z elementów konstytutywnych dobrostanu psychologicznego w ujęciu C. Ryff są właśnie cele i ich realizacja.

Inspirujące są treści rozdziału piątego, w którym ukazano, jak przekonanie o własnej skuteczności powiązane jest z mobilizacją do działania, wytrwałością oraz gotowością do poświęcenia energii w celu osiągnięcia zamierzonych celów. Wskazano, że silniejsze uogólnione przekonanie o własnej skuteczności wiąże się z silniejszą wiarą w zdolność do sprostania wymaganiom i intensyfikuje swoje wysiłki. Dzięki temu uzyskaliśmy dobre uzasadnienia dla sformułowanego w dalszej części dysertacji problemu badawczego, oraz wyjaśnienia, na jakiej podstawie można zakładać motywacyjny udział celów w dobrostanie psychologicznym. W tym obszarze cenne są szczegółowe analizy Autorki dotyczące relacji przekonania o własnej skuteczności ze zgodnością motywacji celu z Ja (ss. 73–77).

Głównym celem badawczym recenzowanej dysertacji, ukazanym w rozdziale szóstym, było określenie, jakie znaczenie posiadają przekonania o własnej skuteczności oraz zgodności z Ja motywacji celów realizowanych w obszarze pracy i rodziny dla dobrostanu psychologicznego mężczyzn będących w okresie wczesnej dorosłości. Zastosowana strategia zbadania w/w zależności w ramach dwóch, uzupełniających się podejść: analiz mediacyjnych oraz analizy treści celów realizowanych przez mężczyzn w obszarze pracy i rodziny jest bardzo interesująca i wskazana, gdyż pozwala na całościowe i pogłębione zbadanie roli relacji między w/w czynnikami dla dobrostanu psychologicznego. Takie podejście badawcze jest wartościowe, gdyż umożliwia analizę występujących powiązań w perspektywie rozwojowej. Wskazany przez Doktorantkę zakres oraz problem badawczy wyrażony w pytaniach i hipotezach oraz przyjęte cele badań empirycznych niewątpliwie stanowią *novum* badawcze. Opracowanie modelu badawczego związanego z analizą empiryczną zmiennych jest poprawne i spójne pod względem metodologicznym. Model teoretyczny zależności między zmiennymi uwzględnionymi w badaniu jest bardzo przejrzysty i logiczny (s. 83). Jedyna drobna uwaga do rozważenia: rozdział szósty można było włączyć do rozdziału siódmego, gdyż problem pracy stanowi część metody badań własnych.

W ramach problemu badawczego Autorka poprawnie sformułowała 5 głównych pytań badawczych i 4 główne hipotezy badawcze (w ich ramach 19 hipotez szczegółowych), które zostały wydzielone ze względu na analizę powiązań bezpośrednich oraz pośrednich (mediacyjnych) między zmiennymi. Autorka wykazała się tutaj samodzielnością i kreatywnością, co w połączeniu z fachową wiedzą zaowocowało skonstruowaniem jasnego i interesującego modelu badawczego.

Problem badawczy dysertacji został zrealizowany w oparciu o badania empiryczne, które – co należy mocno podkreślić – zostały przeprowadzone bardzo starannie i wnikliwie. Dobór grupy badawczej, zastosowanie właściwych metod statystycznych, opracowanie wyników oraz sformułowane wnioski zasługują na wysoką ocenę. Badania objęły 301 mężczyzn znajdujących się na etapie wczesnej dorosłości. Kryterium włączenia do grupy było zadeklarowanie przez badanych, iż pozostają w związku romantycznym, wychowują przynajmniej jedno dziecko w wieku do 18 roku życia i są osobami aktywnymi zawodowo. Narzędzia badawcze zostały dobrane poprawnie w zależności do celu badań.

Rozdział ósmy prezentuje wyniki badań własnych wraz z ich dyskusją. Rozdział ten jest merytorycznie interesujący, gdyż ukazuje wysoce twórczy wkład Doktorantki w realizację swojego programu badawczego. Wyniki zostały zaprezentowane zgodnie z postawionymi hipotezami. Najpierw ukazano korelacje między zmiennymi za pomocą

współczynnika korelacji r -Pearsona (ss. 98–99), które pozwoliły na wstępne oszacowanie zależności między badanymi zmiennymi. Następnie zaprezentowane zostały wyniki analiz mediacyjnych z zastosowaniem modelu mediatorów równoległych dla wyników ogólnego dobrostanu psychologicznego oraz jego poszczególnych wymiarów. Wyniki te zostały opisane w poprawny sposób z zachowaniem zasad statystycznych. Ta część zasługuje na wysoką pochwałę za rzetelność i dojrzałość obliczeń statystycznych. Szczególnie wartościowe są analizy powiązań mediacyjnych, gdyż pokazują, że związki między poczuciem własnej skuteczności a dobrostanem psychologicznym mają raczej charakter pośredni niż bezpośredni. Jedna drobna uwaga statystyczna: obok podawania wyników efektów pośrednich dla obydwóch mediatorów osobno, należało także podać globalny wynik efektu pośredniego uwzględniający siłę w/w obydwóch efektów razem, tj. $M1 + M2$ (PROCESS umożliwia to). Kluczowe dla problematyki badawczej dysertacji są także wyniki analizy treści celów realizowanych przez mężczyzn w obszarze pracy i rodziny, umożliwiające dogłębne wniknięcie w strukturę zależności między w/w zmiennymi. Dzięki temu uzyskaliśmy cenną wiedzę dla różnych kategorii celów realizowanych w obszarze rodziny oraz obszarze pracy. Autorka wykazała się tutaj dużą wnikliwością i umiejętnościami analitycznego oszacowania, które cele są najważniejsze w obszarze rodziny w porównaniu do obszaru pracy.

Ważne i wyczerpujące są treści dyskusji wyników, zaprezentowane w rozdziale dziewiątym – Autorka porównała tutaj uzyskane wyniki z dotychczasowymi danymi literatury przedmiotu. Zdecydowana większość postawionych hipotez została potwierdzona. Czytając treści dyskusji wyraźnie zauważa się, że tok myślenia cechuje się oryginalnością, wnikliwością oraz umiejętnością uchwycenia najważniejszych zależności. Wskazuje to na wysoką dojrzałość poznawczą i kompetencje w zakresie wnioskowania oraz syntezy danych. Pozwoliło to stwierdzić, że zależności pomiędzy przekonaniem o własnej skuteczności a psychologicznym dobrostanem mogą być zarówno bezpośrednie, jak i mediowane przez czynniki pośredniczące związane z celami. Oznacza to, że silniejsze zgeneralizowane przekonanie o własnej skuteczności rozumiane jako postrzeganie swoich kompetencji, umiejętności, skuteczności w działaniu oraz wytrwałość i radzenie sobie z porażką, sprzyja większemu dobrostanowi psychologicznemu mężczyzn poprzez zgodność z Ja motywacji celów.

Nadmienić również trzeba, że wyniki badań posiadają dużą wartość praktyczną dla budowania dobrostanu psychologicznego mężczyzn oraz kształtowania pożądanych celów i wartości w życiu zawodowym i rodzinnym. Badania p. mgr Jagody Nowakowicz wnoszą

zatem znaczący wkład do wiedzy na temat czynników wyjaśniających dobrostan psychologiczny mężczyzn. Niewątpliwie, mogą być wartościowym źródłem wiedzy dla psychologów-praktyków pracujących z małżonkami czy rodzinami. W pracy profesjonalistów ważne jest bowiem wspieranie osób w zdobywaniu przez nich umiejętności związanych z realizacją celów osobistych i dążenia do rozwoju osobistego.

3. Ocena formalna rozprawy

W wymiarze formalnym recenzowana dysertacja zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Autorka przestrzega bowiem wszystkich najważniejszych zasad edycji tekstu prac doktorskich. Język i styl rozprawy są poprawne i pozwalają czytelnikowi w każdej części dysertacji skoncentrować się na treściach merytorycznych. Styl pisania uwidacznia się w spójnym i konstruktywnym formułowaniu myśli, właściwym dobieraniu adekwatnych terminów i pojęć. Komunikatywny i jednocześnie naukowy język zasługuje na podkreślenie i stanowi atut całej pracy – zauważalny jest w spójnym i konstruktywnym formułowaniu myśli w obszarze psychologii, doborze właściwych pojęć i fraz językowych, oraz umiejętnym wyciąganiu konkluzji w trakcie wnioskowania statystycznego. Wymienione elementy formalne sprawiają, że nawet skomplikowane treści stają się zrozumiałe dla czytelników.

Poszczególne rozdziały poprzedzone są krótkimi wprowadzeniami, które doskonale zarysowują tematykę omawianych w nich treści. Autorka pracy często parafrazuje teksty, przez co uniknęła nadmiernego nadużywania cudzysłowów i kumulacji cytatów. W części empirycznej dysertacji, nawiązując do uzyskanych wyników, p. mgr Jagoda Nowakowicz wykazała się umiejętnością dokonywania analiz ilościowych oraz formułowania prawidłowych konkluzji. Od strony graficznej dysertacja również zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Analizy statystyczne przedstawiane są w tabelach w jednolity, czytelny i przejrzysty sposób. Rysunki wykonane są starannie i dobrze oddają prezentowane zależności.

Podkreślić należy także obszerną literaturę przedmiotu (obejmuje 26 stron), która została poprawnie dobrana i wykorzystana w pracy. Wskazuje to na bardzo dobre rozeznanie Autorki relewantnych informacji naukowych i ich umiejętnie zastosowanie, bez dokonywania zbędnych generalizacji czy nadinterpretacji wyników wcześniejszych badań.

W redakcji tak obszernego dzieła, jak dysertacja doktorska, bardzo trudno jest jednak uniknąć drobnych błędów. Pojawiają się one w niektórych miejscach. Na s. 100 przy prezentacji analiz mediacyjnych stwierdzono, że „Uzyskane wyniki zaprezentowano na rysunkach 3–9”, podczas gdy w rzeczywistości są one na rysunkach 4–10 (rysunek 3 jest na s.

83 i przedstawia model teoretyczny). Niespójne jest także podawanie poziomów istotności: np. w tabeli 1 najniższy poziom jest $p < 0,01$ (uzyskane tak wysokie wartości jak 0,85 czy 0,86 są na poziomie $p < 0,001$), podczas gdy w tabeli 2 jest to $p < 0,001$. Bardzo sporadycznie pojawiają się potknięcia językowe typu: W prezentowanym badaniu badano rolę [...]” (s. 126). Za niedociągnięcie formalne związane z redakcją tekstu należy uznać niekonsekwencję w podawaniu DOI przy artykułach w Bibliografii: przy niektórych artykułach DOI występuje, a przy innych – nie.

Generalnie, co należy mocno podkreślić, recenzowana praca odznacza się dużą starannością edytorską. Przywołane uwagi formalne w żaden sposób nie obniżają wartości merytorycznej dysertacji i zostały podane w celu przygotowania jej do druku, do czego mocno zachęcam.

4. Ocena końcowa

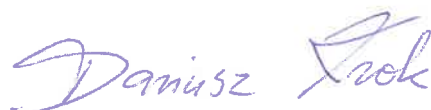
Pani mgr Jagoda Nowakowicz w przedłożonej rozprawie doktorskiej wykazała się wysoką wiedzą naukową i zaangażowaniem badawczym dotyczącym zależności między poczuciem własnej skuteczności a dobrostanem psychologicznym mężczyzn w mediacyjnej perspektywie zgodności z Ja motywacji celów rodzinnych i zawodowych. Wysoki poziom opracowania naukowego obejmuje: wykazanie się wiedzą teoretyczną z psychologii, prawidłowe formułowanie pytań problemowych i hipotez badawczych, dobranie adekwatnych narzędzi badawczych, skonstruowanie oryginalnego modelu badawczego, wykonanie starannych i poprawnych obliczeń statystycznych oraz przeprowadzenie interesującego wnioskowania i dyskusji wyników badań.

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Jagody Nowakowicz potwierdza jej naukowe kwalifikacje, które pozwalają samodzielnie prowadzić badania naukowe oraz rozwiązywać problemy naukowe. Przedstawiona przez Autorkę dysertacja wnosi znaczący wkład w badania z zakresu psychologii, szczególnie w zakresie sfery rodziny i pracy. Wartość dysertacji sprawia, że powinna być ona wydana w postaci artykułów lub w formie książkowej, po dokonaniu drobnych korekt, gdyż może stanowić ważne źródło dla prowadzenia dalszych badań. Ponadto posiada znaczącą wartość praktyczną dla działalności zawodowej psychologów.

Podsumowując recenzowaną dysertację doktorską p. mgr Jagody Nowakowicz, i biorąc pod uwagę wcześniej sformułowane oceny cząstkowe dotyczące aspektu merytorycznego, metodologicznego i formalnego rozprawy stwierdzam, że dysertacja spełnia

wymagania stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z przepisami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. oraz ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 3 lipca 2018 r.

Wnioskuje do Rady Instytutu Dyscypliny Psychologia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie pani mgr Jagody Nowakowicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Dariusz Krok, prof. UO